

МИЛОРАД ПАВИЋ

БАРБАРА ОДМАХ ПОСЛЕ ЗАЛАСКА СУНЦА

*Увод у рану Павићеву причу
„Барбара одмах после заласка сунца”*

Овај текст представља уреднички уједначену, стилистички очишћену и композиционо заокружену верзију ране Павићеве приче „Барбара одмах после заласка сунца”, насталу упоређивањем машинописних и рукописних варијаната из Легата.

У верзији која следи: – уклоњена су механичка понављања и варијантне дупликације пасуса; – усклађена је синтакса и интерпункција уз задржавање раног, сензуално-лирског Павићевог тона; – очувани су кључни мотиви: Ива (јутро и тело), рад на плажи (поглед и напор), Барбара (вечер и искуство), цикличност жудње и времена; – изабране су формулације које су семантички и ритмички најпавићевскије међу варијантама; – изостављене су маргиналне напомене, архивске ознаке и недовршене рефлексивне фусноте.

Текст је замишљен као читљива ауторска верзија (не критичко издање са апаратуром), погодна за објављивање у избору ране прозе.

* * *

Слани ветар, пун пене и албатроса, заустављао се у шуми. Купећи јучерашње отпатке, албатроси су на плажи проводили јутро. Недалеко од њих Ива је лежала још полусањива, босих ногу у мору, и чекала да је таласи полако сасвим разбуде. Кроз затворене капке видела је сенке које су албатроси доносили на њено лице и руке, сенке у којима је било мало хладовине. Мирис соли и трава

на обали лагано се мењао: сунце је бивало све врелије. Лењо, онако лежећи, Ива се свлачила.

Албатроса више није било и из шуме су долазили купачи. Ива никада није имала жељу да отвори очи и да те већ добро познате гласове око себе раздели онима којима су припадали. Остајала је међу њима на шљунку, склопљених очију, скоро цело доподне. Изузетак су била трома спуштања у море загрејано на обалском камењу. Та преподнева била су изгубљена за њене очи и она никада није сазнала како су изгледала, али Ива није жалила за њима. Смешила се слепим осмесима задовољства, који су на њено лице долазили не споља него изнутра, осмесима које је доживела први пут у детињству, у сну. Ови садашњи осмеси долазили су од сећања на протекле вечери, које су биле савршено потпуне и трајале једино у облику слатког, сасвим малог умора, заосталог још само на једном месту негде у Ивиним бедрима.

По подне Ива је узимала лопту и одлазила да тренира. Игралиште је било одмах у шуми, мало, омеђено жичаном мрежом. Мирисало је на море и борове иглице и било је настањено комадом свечане тишине, антички савршене, достојне да буде изложена у археолошком музеју. Ива је на игралишту ретко остајала сама. Била је републичка омладинска првакиња у кошарци и обично су се око ње брзо појављивали купачи. Захваљујући неком спортском инстинкту, стеченом на огромним зеленим стадионима великих вароши и на првенствима радних акција, Ива се није љутила на то и никада није пропуштала прилику да дода лопту неком од тих непознатих партнера који су се наметали. Био је то чудан призор у шуми западне плаже, који се без лопте није могао објаснити. Гомила распаљених, мркопутних мужјака гонила је до смрти женку по сунчаној шуми. Да Ивини прсти нису владали лоптом исто тако добро као што су, без сумње, познавали сопствено тело, те игре уопште не би било. Али Ива је била дорасла својим противницима. Они никада нису заборављали откровење у шуми западне плаже и са страху су поново долазили свакога дана на игру. Вребали су је на обали, додавали јој одбачене лопте, поздрављали је на улици или је посматрали на песку, пуну лепих, још неодабраних и непомичних покрета.

Али после игре долазио је тренутак када је залазило сунце. Плажа се помало празнила и Ива је одлазила да остави лопту. Узимала је кључ, отварала малу дашчану оставу у једном углу купалишта и опрезно, газећи по шљунку, уносила издате столице за лежање. Плажа није била мала и Ива је обично имала доста посла. Носила је најпре по четири столице одједном, оне са ближег краја плаже, две у једној и две у другој руци. Затим само по две, и на крају

једну по једну, тромо пролазећи поред групица последњих купача. Сунце је полако залазило и сада је ниједан од њених малочашњих познаника више није познавао.

У доба дана које сам проводио на обали, на послу, једва ако би још понека купачица заостала на мору и у сенци своје столице за склапање посматрала како радим. Радио сам скоро до појаса у води, готово наг, тачно између сунца на заласку и њихових очију. Црна трака на оку, коса и комад платна били су све што ме је покривало. Зној, со и светлост чинили су да се на ивицама тела види нешто као танак руб крви испод коже. Плажа је била покривена шљунком који је море лагано узимало натраг, и ја сам скоро сваког од оних дана семестралног распуста товарио шљунак са морског дна у мокра дрвена колица и преко једне оковане даске враћао га натраг на обалу. Посао је био напоран и са мном су увек радили још један или два човека, или Стефан. Никада ниједна од жена из сенке на ивици шуме није погледала ни у једнога од њих. Никада нису грешиле и тачно су знале шта хоће да виде. Посматрале су ме методично, сваки делић тела без изузетка, пажљиво и увек онај који је био најнапетији. Слика се никада није понављала: сунце, којем сам увек окретао ону страну лица без ока, видљиво је залазило и сваки пут када бих изашао на обалу давало је нову боју призору који су посматрале. Умор је растао и оне су знале да би врховима прстију могле осетити како ми је од напора кожа под мокром косом топла.

Али ипак, у то доба дана још се ништа нарочито није дешавало. Све је почињало са Барбаром. По рибу сам ишао нешто пре тог времена. Ловио сам је пушком, увек шпуњеве или листове, и увек у количини довољној за две особе. Море је тада мирисало на траве, шкољке, алге, звезде и рибе и пуштао сам да ми слободно улази у уста како бих упамтио те мирисе. Рибе су у води биле стакласте, а напољу, на ваздуху, мењале су се у црвено. Још ту, под водом, знао сам какав ће укус имати са „зечијом крви” и бодљикавом салатом коју је справљала Барбара. Њена мала ресторација била је одмах иза плаже, у четинарима, са шкољком за музику.

„Барбара, хоћеш ли да ми испржиш рибу?”, питао сам је. Гледала је у моје табане пуне смоле, у косу пуну иглица пиније и уди-сала слани ветар који сам доносио у ноздрвама.

У Барбарину ресторацију свраћао је свет оних вечери када није имао намеру да се нарочито проведе. Рибу коју сам доносио увек је приправљала са нарочитом страшћу. Знала је напамет делове

одеће и обуће које сам носио и боје кошуља које сам имао. Док сам јео за једним малим столом у углу, где се чуло море, посматрала ме је преко шанка нетремице и потпуно осећала у мојим устима укус рибе коју је малочас пржила. Имала је шездесет година, била је необично пуна и њена љубомора и жудња биле су безазлене и огромне.

Све је почињало ту, пред Барбаром. Њеним очима никада није промакло понашање ниједне од оних жена које су долазиле саме или у друштву у њену ресторацију да ме виде. Знала је да се све то до досаде понављало сваке године на скоро исти начин. Познавала је усамљене и можда болесне жене које су долазиле пре правог почетка сезоне и доживљавале сусрет са мном ту, пред њеним очима, спонтано као неко своје откриће, као нешто што су само оне имале. Њихови одмори протицали су између интимних узбуђења од случајних сусрета на плажи и вечери проведених међу полупразним столовима ресторације. Било је и жена које су долазиле касније, у јеку лета, и брзо схватале да њихово откриће није било само њихово. Барбара је разумела и оне које су се дуго правиле да ништа не примећују, иако су им пријатељице или сасвим непознате сусетке скретале пажњу на сто за којим сам седео. Али чак су и оне, када би им се указала прилика да несметано разгледају оно на шта им је пажња скренута, чиниле то са изненађујућом готовошћу. Барбара је посматрала како се на њиховим лицима, као у огледалу, понављају моји случајни осмеси и осећала како успевају да чују нешто изузетно у оним обичним речима око рибе, „зечије крви” или новца.

Било је ту различитих жена, различито грађених и одгојених, већином млађих од Барбаре. Снагом свог непогрешивог инстинкта, који је изузимао само њу саму, осећала је да су готово све биле у заблуди. Али било је и раскошних жена, пред којима је осећала да се њено огромно искуство топи. Било је дрских, ненавикнутих на отпор, које су кратко давале до знања да је потребно да им се придружим. Све су оне, свака на свој начин, желеле исто што и Барбара. Па ипак, она је осећала своју надмоћ, јер оне нису познавале и волеле Иву као она.

А увече, у Барбарину ресторацију обично је долазила Ива. Тада нас двоје, Ива и ја, нисмо више познавали друге. Док смо играле по шљунку, пили „зечију крв” и јели рибу, осећали смо како нас свуда око ресторације чека огромна, празна и топла шума, пуна смоле и лајања таласа.

А Барбара је осећала како стари и како се полако, сваког дана све више, свет на плажи који нас је презирао и жудео мења, изневерава себе и претвара се у нас – у нас нове.

Напомена о рукопису

Прича „Барбара одмах после заласка сунца” сачувана је у пет машинописних верзија, које се налазе у архивској целини означеној као „БАРБАРА (концепти)”. Сви концепти смештени су у жуту А4 коверту са налепницом примаоца:

Проф. др Д. Живановић, Филозофски факултет, Словенски семинар, Универзитет у Београду. (Професор Живановић је Павићев теча, полонист, професор Филолошког факултета; персона која је у књижевном и научном животу Милорада Павића много значила, као ауторитет.)

На коверти се налази црвени поштански печат, на основу кога се може закључити да је пошиљка упућена из Варшаве, највероватније почетком шездесетих година XX века.

Рукописи се чувају у оквиру Легата Милорада Павића, под архивском ознаком Р261.

Варијанте се међусобно разликују у обиму, распореду пасуса, синтаксичким решењима, лексичким изборима и степену разрађености појединих мотива, али деле исту тематско-нарративну основу. Ниједна од верзија не може се сматрати коначном ауторском редакцијом; текст је очигледно био у процесу интензивног преобликовања, што овај скуп рукописа чини драгоценим сведочанством Павићеве ране прозне радионице.

Претпостављам да је прича писана када је Павић имао 20-30 година.

Критичка напомена

Прича „Барбара одмах после заласка сунца” сачувана је у пет машинописних верзија, које се налазе у архивској целини означеној као „БАРБАРА (концепти)”, у оквиру Легата Милорада Павића (Р261). Реч је о радним верзијама без дефинитивне ауторске редакције, насталим у кратком временском распону, највероватније почетком шездесетих година XX века.

Варијанте се разликују у обиму и унутрашњој организацији текста, али се разлике могу систематизовати на следеће нивое:

1. Композиционе разлике – у појединим верзијама уводни сегмент о Иви (јутро, тело, сан) знатно је проширен, док је у другој редуциран у корист нараторског дела о раду на плажи и погледу жена. Повремене промене редоследа епизода (Ива – рад – Барбара) указују на ауторово колебање између лирске и нарративно-рефлексивне доминације.

2. Синтаксичке и ритмичке разлике – присутне су осцилације између дугих, хипотактичких реченица и краћих, паратактичких низова. Уједначена верзија усваја спорији, валовит ритам, у складу са раном Павићевом поетиком сензуалне прозе.
3. Лексичке варијанте – уочљиве су честе замене синонима и варијације придевских низова, нарочито у описима тела, мора и мириса. Предност је дата формулацијама са већом метафоричком кондензацијом и мањом фактографском дословношћу.
4. Мотивске осцилације – поједине верзије појачавају мотив цикличности (понављање жена, сезона и погледа), док друге наглашавају лик Барбаре као фигуре искуства и памћења. У овој редакцији Барбара функционише као централни семантички чвор који повезује тело (Ива), поглед (наратор) и време.
5. Дискурзивне пробе – поједини рукописи садрже метатекстуалне или рефлексивне пасусе који нарушавају наративну кохезију; они су изостављени као концептуалне пробе које не припадају завршеној приповести.

Приредила

Јасмина Михајловић, сарајевљанка над Лејаном Милорага Павића